

ECONOOM

PROF. JAN TINBERGEN WERD DRIJVENDE KRACHT ACHTER WEDEROPBOUW

'Op zoek naar vrede'

Met de oorlog en de roes van de bevrijding achter de rug moest Nederland 75 jaar geleden wederopbouwen. Het land kwam erbovenop met hard werken, spaarzaamheid en niet te lang treuren over de oorlogsgruwelen. De Telegraaf staat stil bij de mensen die ons land er weer bovenop hielpen. Vandaag: econoom Jan Tinbergen de 'onofficiële wederopbouw-minister'.

door Martin Visser

Wanneer wij allen een jaar lang niet hadden gewerkt en in die vakantietijd vijftig procent meer hadden verbruikt dan onze normale consumptie, dan hadden wij na thuiskomst een iets betere toestand aangetroffen dan de thans heersende." Dit wonderlijke citaat staat op 4 juli 1945 in *Economisch-Statistische Berichten*, het economenblad ESB dat nog altijd bestaat. Onder de titel 'Hoe staan wij ervoor?' probeert econoom Jan Tinbergen de schade op te maken van de Tweede Wereldoorlog. Hij komt tot een eerste schatting van 18 miljard gulden.

Oorlogseconomie

Hier spreekt een echte statisticus. Om de orde van grootte van de economische ramp te kunnen duiden, vergelijkt hij de ingestorte productiecapaciteit met een jaar niet werken. En dan is er ook nog de productie die bedoeld was voor Duitsers en de tewerkstelling van Nederlanders in Duitsland. „Onze economie was een oorlogseconomie geworden”, vertelt Erwin Dekker, de biograaf van Tinbergen. Hij was de enige Nederlander die de Nobelprijs voor economie won.

Tijdens de oorlog is Tinbergen onderdirecteur van het Centraal Bureau voor de

Erwin Dekker, biograaf van Jan Tinbergen. FOTO ROEL DIJKSTRA

Statistiek. Het is dus zijn vak om getalsmatig de economische ellende te duiden. In de biografie Jan Tinbergen, een econoom op zoek naar vrede, die 10 mei verschijnt, vertelt een CBS-collega dat de statistici naar Rotterdam werden gestuurd in mei 1940: „Ik herinner me nog heel goed de wat lugubere opdracht om enkele dagen na het bombardement daarheen te gaan om met hulp van een ambtenaar van Gemeentewerken een schets te maken van de grens van het getroffen gebied en om op het CBS aan de hand van de 'Woningtelling' het aantal vernietigde woningen te schatten.”

Direct na de oorlog werd Tinbergen de drijvende kracht achter de wederopbouw. Eindelijk kon hij de ideeën uitvoeren die hij al sinds de crisis van de jaren dertig had. Hij ging samenwerken met 'vrienden en

politieke collega's' die tijdens de oorlog gegijzeld waren in Sint-Michielsgestel, zo valt te lezen in zijn biografie. Tinbergen had al die oorlogsjaren doorgewerkt als topambtenaar, wat jaren later pas tot enige controverse leidde.

Angstig

„Het is wel opvallend. Hij verzet zich aanvankelijk zeer tegen de opkomst van het nazisme”, vertelt Dekker. „Als dan de oorlog begint, doet hij niets. Terwijl zijn broer en zus actief Joden helpen, is Tinbergen daar niet bij betrokken. Hij heeft hooggestemde idealen, was voor en na de oorlog internationaal actief, maar als het erop aankomt, verdwijnen die idealen naar de achtergrond. Tinbergen blijkt een vrij angstig persoon.”

Tijdens de Hongerwinter zat hij nog ondergedoken, vermoedelijk voelde hij zich niet helemaal veilig. Dan werkt hij vooral heel hard door, zo schrijft Dekker: „Zijn dochter Els geboren in 1934, herinnert zich hoe hij zelfs in die barre omstandigheden nog aan het schrijven was. In de steden was bijna geen voedsel meer en het huis

Professor Tinbergen had een adviseerende rol, zo voorzag hij bijvoorbeeld de regering in Indonesië van raad. Hier komt hij terug van een dienstreis, in 1966.

FOTO'S ANP/HH

Bouwwerkers in november 1945, net begonnen aan de wederopbouw van Rotterdam. „De hele economie was nog op de bon. De productie en verdeling van goederen vereisten planning, en dat deed Tinbergen.”

FOTO NATIONAAL ARCHIEF

figuur om zuinigheid te propageren, vertelt Dekker. „Hij was zelf een extreem voorbeeld van die zuinigheid. Die geest is heel lang blijven hangen in het CPB bijvoorbeeld. Tot in de jaren tachtig werd daar ieder papertje aan twee kanten beschreven. En er werd met potlood gewerkt en niet met pen. Dat kon je uitgummen en was goedkoper.”

Chocolademelk

Ook in zijn persoonlijke leven ging het er zuinig aan toe, zo staat in zijn biografie te lezen: „Zijn zuinigheid was notoir, hij bezat nooit een auto, mat precies af hoeveel water er gekookt moest worden voor de thee, wees alle luxe af die hoorde bij zijn status als wereldberoemde professor en verontschuldigde zich als hij wel eens chocolademelk nam in plaats van gewone melk met het excuus dat in chocolademelk toch echt meer energie zat.”

Het is helemaal de sfeer van die tijd. Na het 'zakenkabinet' Schermerhorn vinden in 1946 verkiezingen plaats en dan treedt het kabinet-Drees aan. „Daarvan kennen we die beroemde anekdote van de droge biscuitjes. Drees biedt die kaakjes aan een Amerikaanse delegatie aan. Dankzij die zuinigheid krijgt Nederland prompt het grootste aandeel van de Marshall-hulp van Europa.”

Hij won als enige Nederlander de Nobelprijs voor economie

was onverwarmd. Tinbergen deed een voetenzak aan, een soort slaapzak tot aan het middel, en ging aan zijn bureau zitten.”

Na de oorlog komen politici als Willem Schermer-

logseconomie moet alles centraal gepland worden. „De hele economie was nog op de bon”, vertelt Dekker. „De meeste producten tot in 1947 en koffie bleef zelfs tot 1952 alleen op de bon beschikbaar.” De productie en verdeling vereisen planning en dat is precies wat Tinbergen gaat doen.

De aanpak van de wederopbouw ging over een typisch Nederlandse boeg: door zuinigheid te prediker. „Tinbergen schreef destijds brochures over het belang van sparen”, vertelt zijn biograaf. „De overheid moest natuurlijk veel herbouwen en investeren. Nederlanders werden gestimuleerd om hun spaargeld in staatsleningen te steken zodat de bevolking zelf die investeringen financierde.” Gematigdheid was wat de klok sloeg.

Tinbergen was de ideale

horn, Willem Drees, Piet Lieftinck en Hein Vos uit hun internering. Koningin Wilhelmina vraagt hen een tijdelijk kabinet te vormen. Minister Vos van Handel vraagt Tinbergen in 1945 om de baas te worden van het op te richten Centraal Planbureau (CPB). In deze oor-